POSITIVE TALK

ISSN 2582-6247 MULTIDISCIPLINARY, PEER-REVIEWED (REFEREED) JOURNAL

MULTILINGUAL INTERNATIONAL CONFERENCE

25-26 September 2023

భారతీయ సాహిత్యం - ఆధ్యాత్మికత | भारतीय साहित्य - आध्यात्मिकता
भारतीय साहित्ये - आध्यात्मिकता | Indian Literature - Spirituality

Executive Editor
Dr. P.K. Jayalakshmi

Editor
Krishnakant

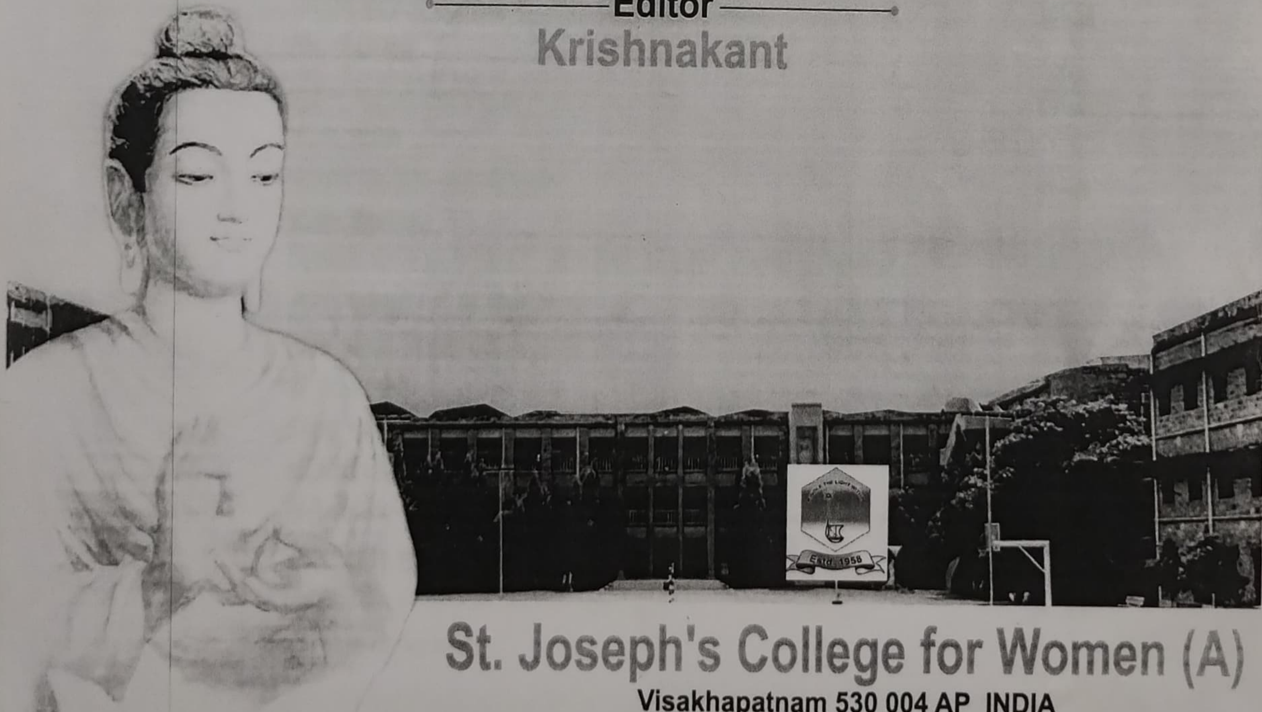

St. Joseph's College for Women (A)
Visakhapatnam 530 004 AP INDIA
REACCREDITED BY NAAC & ISO 9001 : 2015, 14001 : 2015 CERTIFIED

"Don't prove yourself, Just improve yourself."

अनुक्रमणिका

Editorial 07

संदेश 08-12

1. भारतीय साहित्य में ईश्वर की परिकल्पना 15-16
डॉ. पी. के. जयलक्ष्मी

2. आधुनिक हिंदी साहित्य जगत में एक नये भक्ति आंदोलन का श्रीगणेश 17-20
डॉ. एस. कृष्ण बाबु

3. साहित्य और धर्म : अध्यात्मिकता का मार्ग 21-22
डॉ. एस. दीप्ति

4. हिंदी साहित्य में मूल्यों की अभिव्यक्ति 23-25
प्रो. एन. सत्यनारायण

5. उत्तर आधुनिक काल में मानवीय मूल्यों का महत्व 26-28
डॉ. काकानि श्रीकृष्णा

6. बौद्ध धर्म : मानव धर्म 29-30
डॉ. ए. रमणी

7. साहित्य और मानवीय मूल्य 31-32
डॉ. लीलावती गोपी रेड्डी

8. भारतीय साहित्य में आध्यात्मिकता 33-35
बोब्बिलि राधारानी

9. भारतीय साहित्य में मिथकीय चेतना और आध्यात्मिकता 36-38
एम. पुष्पलता

10. कुवेम्पु कृत श्री रामायणदर्शनम में मानव -मूल्य 39-40
डॉ. के. नीरजा

11. भारतीय साहित्य-आध्यात्मिकता 41-42
डॉ. एन. इंदुवदना

12. मिथकीय चेतना के प्रचलन में श्री परसाई की व्यंग्य कथाओं का योगदान 43- 46
के. वी. राजेश्वरी/डॉ. के. सुधा

13. मानव जीवन और अध्यात्म 47-48
डॉ. के. अनिता

14. वैष्णव धर्म-भागवत धर्म 49-51
डॉ. भाग्यवति

15. हिंदी साहित्य में बौद्ध धर्म के विचार 52-53
डॉ. के. श्याम सुंदर

16. हिंदी साहित्य में व्यक्त अध्यात्मिक भावनाएं 54-56
डॉ. सीहेच. वी. महालक्ष्मी

अनुक्रमणिका

34. महाभारतान्तर्गतानि मानवमूल्यानि 103–105
वी. पावनी

35. भगवद्गीतासु श्रद्धात्रयविभागयोगे छात्राणां कृते मानसिक वर्धनोपाया: 106–107
डॉ. ओ. रामाराव:

36. वैखानसागमस्य ज्ञानमार्ग स्वरूपम् 108–109
डॉ. आर. अरुणा देवी

37. अष्टादश पुराणेषु आध्यात्मिक तत्त्व विचार: 110–112
डॉ. के. काशीविश्वेश्वर शर्मा

38. आध्यात्मिकसाहित्ये मानवीयमूल्यानि 113–114
डॉ. अन्नदानं हनुमत्प्रसाद:

39. उपनिषत्सु मानवीयमूल्यानि 115–116
डॉ. आशावादी सुधाम वंशी

40. आध्यात्मिकतत्त्वे अन्नदान, तप, दानानां माहात्म्यम् 117–120
डॉ. यम्. रामचन्द्राव:

41. भगवद्गीता-भक्तियोगविचार: 121–122
वारणासि वेङ्कटेश्वर शर्मा

42. भगवद्गीतायां आध्यात्मिकमानवीयमूल्यानि 123–124
यस. सत्यनारायण:,/डॉ. पि. उमामहेश्वरराव:,

43. जैन सिद्धान्तसार निरूपणे जीवन्धरचम्पूकाव्ययोगदानम् 125–127
डॉ.जी. वीरब्रह्मम

44. प्राचीनकाले मानवमूल्यानि 128–130
टी. शिवरामकृष्ण:

45. भारतीयसंस्कृतौ मूल्यानि 131–132
डॉ. बि.वेङ्कट लक्ष्मीनारायण:

46. పాల్కురికి సోమనాథుడు - శైవ భక్తి తత్వం
డా. జూరెడ్డి నిర్మల 133– 136

47. పోతన ఆంధ్ర మహా భాగవతం - ఆదర్శ వ్యక్తిత్వం
డా. ఒబిన్ని శ్రీహరి 137- 139

48. వాల్మీకి రామాయణం - సీత స్వరూప స్వభావం
వాధులపల్లి ఫిరోజ 140-143

49. మానవుడు - ఆధ్యాత్మికత
బండా వేంకట కృష్ణ శక్తిధర్ 144- 147

50. ఆంధ్ర మహాభారతం - వ్యక్తిత్వ వికాసం
డా. పి. జయచంద్రుడు 148- 150

भगवद्गीतासु श्रद्धात्रयविभागयोगे छात्राणां कृते मानसिक वर्धनोपायाः

डॉ. ओ. रामारावः
प्राध्यापक संस्कृत,
गर्वमेंट डिग्री कॉलेज (मेन) श्रीकुलम, ए.पी.

जन्तूनां नरजन्मदुर्लभम् । नरजन्मनिचत्वारः आश्रमाः निर्दुष्टाः पूर्वसूरिभिः । एतेषु सर्वप्रथमं नाम ब्रह्मचर्यम् । ब्रह्मणि चरतीति व्युत्पत्त्या ज्ञानसमुपार्जनाय मनुजः कटिबद्धो भवेदस्मिन् दशायाम् । अत एव विद्यासमुपार्जनव्यग्रो विद्यार्थीति कथ्यते। का नाम विद्येत्युक्तेः या विद्या सा विमुक्तयेः इति प्रामाणितम्। विमुक्तये लक्षितग्रन्थेषु प्रस्थानत्रयं अत्यन्तोपयौगिकम्। तत्रापि भगवता वासुदेवेन शिष्यायार्जुनायोपदिष्टं विशिष्टं नाम श्रीमद्भगवद्गीता। सप्तदशाध्यायेषु ग्रथिते एकाधिक-सप्तशतश्लोकात्मकेऽस्मिन्। श्रद्धात्रयविभागोनाम सप्तदशतमे अध्याये छात्राणां मानसिकविकसोपयोगीनि शीलसंवर्धकांशानि बहूनि उपदिष्टानि सन्ति । अत्र तावत् तेभ्यः केचन मुख्यांशानि प्रस्तूयते छात्राणां आध्यात्मिकतापोपशमनाय ।

सृष्ट्यां विद्यमान अनन्तकोटि प्राणिषु मानवः विशिष्टः। तादृश विशिष्ट जीविनां जन्मसार्थकं भवितुम् यो संस्कारः ज्ञानरूपेण दीयते तदेव विधेते आम्नायते । या विद्या साविमुक्तये। मानसिक विकास परिवर्धक सन्देशः भारतीय प्राचीन ग्रन्थेषु बहुत्र उपनिबद्धाः तेषां अध्ययनेन जीवपरमात्मनोः वैज्ञानिकलाभः तेन चतुर्विध पुरुषार्थसाधनोपायाः ज्ञातुं शक्यते । प्रज्ञानं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म इत्यादि प्रतिपत्तिः जिज्ञासूनां मनसि जायते। मानवजन्म ऐहिकामुष्मिक विषयेषु सम्यग्ज्ञान प्राप्ति द्वारा पुनरावृत्तिरहित शाश्वत ब्रह्मैक्य साधनमेव परमलक्ष्यं इति वेदपुराणविदः समामनन्ति । ब्रह्मवित् ब्रह्मैव भवति तत् ब्रह्मत्त्वं तु अन्तर्भहिश्च यत्तसर्वं व्याप्य नारायणस्थितः । सोक्षर....(मन्त्रपुष्पम्) । यः जीवरूपेण अन्तः निवसति सत्त्वादिमन्तर्गतः ज्योतिस्वरूपः इति यः जानाति सः लौकिकचैतन्यात् मुक्तोभूत्वा पुनर्जन्मराहित्य स्थितिं प्राप्नोति।

यतो वाचा निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सः ।
आनन्दो ब्रह्मणो विद्वान् न बिभेति कुतश्चन ।।

तदेव मोक्षमित्युच्यते अन्तिम पुरुषार्थः नाम। सकलप्राणिषु केवलं मानवानामेव आत्मज्ञानप्राप्ति प्राप्त्यवकाशः अस्ति। नेतरेषु तदर्थ यतमानानां मानवानां मनोबुद्यहंङ्कारादि स्तरेषु नियंत्रणंयदावश्यकं तत्साधनं तप इत्युच्यते। एतत् सर्वं पारलौकिकं व्यासंगम्। परन्तु साधारण मनुष्याणामपि

जीवन यापने सौकर्यार्थं सामाजिकेषु विशिष्ट स्थानं प्राप्त्यर्थं ...स्वनिर्दिष्ट उन्नतस्थितीनां सम्पादनार्थं शील संस्करणम् अत्यन्तावश्यकं भवति। तादृश वैयक्तिक विकास संवर्धनोपायेषु भगवद्गीता ग्रन्थ: विशिष्ट: अवश्य अध्येतव्यं च प्रमुखतया ये जना: ब्रह्मचर्याश्रमे स्थिता:।

औद्योगिका:- छात्रा: भवन्ति तेषाँ समीचीन प्रागमनाथ भगवद्गीताध्ययनं अत्यन्तावश्यकं औपयोगिकं यात्राणां कृते गीतासु बहुधोल्लेखित स्थितप्रज्ञत्व स्थित:तेषु प्रचितोद्योगसाधनाय अत्यन्त प्रमुखं भवति। गीतासु चतुर्दशाध्याये भगवान् श्रीकृष्ण: भौतिकप्रकृते: त्रिगुणान् विवृतान्। गुणत्रयं मनुष्यान् कथं प्रभावितं कुर्वन्ति इति सविस्तर:। अस्मिन् सप्तमोऽध्यायेतु एते त्रिगुणा: कथं मानवविकासं प्रति प्राभाविका: इति सविस्तरं विवृणोति।

वयं पूजां कुर्वन्, भोजनं कुर्वन् , त्यागं कुर्वन्। ते एतानि गुणेषु आधारिता: सन्ति । यदि शास्त्रं न आचरणं विना पूजा कार्यक्रेमा: कुर्म: सति, तेषां स्वभावं कथं अस्ति ? इत्युक्ते सात्विकं वा राजसिकं वा तामसिक अस्ति वा ? बिना शास्त्रं आचरणं यदि श्रद्धया करोति चेत् किम् भवति ? इति अर्जुनस्य प्रश्न:। अत एव श्रीकृष्ण परमात्मा वदति -'त्रिगुणानां पश्चात् मानसिक परिशीलनं धनं भवति। व्यक्ते: शीलं, प्रवर्तनं मन: प्रभावितमान शक्तीन् जानाति। मनसि अधिकं परिशीलनं अस्माकं देशे युगा: क्रितमे असम्भवत्।

आहार :

आहारस्त्वपि सर्वस्य विविधो भवति प्रिय:।
यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं श्रुणु ॥

आयु: सत्त्वबलारोग्य सुखप्रीति विवर्धना:। रस्या: स्निग्धा: स्थिरा हद्या आहारा: सात्विकप्रिया:। प्रवित्र आहारं भुक्त्वा परमात्मनं निवेदनं कृत्वा, खादनं सात्विक श्रद्धानां लक्षणम्। आयु: च सत्त्वं च बलं च आरोग्यं च सुखं च प्रीति: च तासां विवर्धना: आयुस्सत्त्वबलारोग्य सुखप्रीतिवि-वर्धना:, ते च रस्या: रसोपेता: स्निग्धा स्नेहवन्त:, स्थिरा: चिरकालस्थायिनो देहे हद्या: हृदयप्रिया:, आहारा: सात्त्विकप्रिया:, सात्विकस्य इष्टा: ।

कट्वाम्ल वणात्युष्ण तीक्ष्ण रुक्षविदाहिन: ।
आहारा राजसरथेष्टा दु:खशोकामयप्रदा: ।।

कटु अम्लो लवण: अत्युषण:, अतिशब्द: कट्वादिषु सर्वत्र योज्य: अतिकटु: अतितीक्ष्ण इति एवम्। कट्वाम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्ष विदाहिन: आहारा: राजसस्य इष्टा: दु:खशोकामयप्रदा दु:खं च शोकं च आमय च प्रयच्छन्ति इति दु:खशोकामयप्रदा: ।

यातयामं गतरसँ पूर्ति पर्युषित च मत् ।
उच्छिष्टमपि चामेध्य भोजन तामसप्रियम् ।।

यातयामं मन्दक्कम् निर्वीर्यस्य गतरसेन उक्तत्वात्। गतरसं रस वियुक्तम् पूति दुर्गन्धम् पर्युषितं च पक्कं सद् एत्यन्तरितं च यद् उच्छिष्टम् अपि च भुक्तशिष्टम् अपि, अमेध्यम् अयज्ञार्हम् भोजनम् ईदृशम् तामसप्रियम्।

आहारशुद्धौ सत्त्वशुद्धि: सत्वशुद्धौ ध्रुवा स्मृति:। स्मृति लम्भे सर्वग्रन्थीनां विप्रमोक्ष: इति छान्दोग्योपनिषदि-सप्तमाध्याये षड्विंशति खण्डे द्वितीय मन्त्रम्। इत्युक्ते यथा आहार: परिशुद्ध: भवति। तथा अन्त:करण परिशुद्धे: स्थिरस्मृति: जायते। स्थिरस्मृते: सर्वे अङ्गाङ्का: मुक्त्वा निवृत्ति: जायते। भवति इत्यर्थ:। अत: सम्यक् आध्यात्मिक जीवनं ये काङ्क्षन्ति ते सर्वेऽपि सात्विक आहार: स्वीकरणीय: जागरुकतया। तैत्तिरीयोपनिषदि एवं दानं प्रति वदन्ति। 'श्रद्धया देयं संविदा देयम् इत्युक्ते श्रद्धया दानं दातव्यम्, अश्रद्धया दानं मा दातव्यम् । यदि भवान् न्यूनाति दानं कुर्वन्। करोति अधिकं दाने कुर्वन् आनन्देन ददातु। कियत् बृहत् कार्यं अहं न्यूनाति न्यूनं दानं ददामि इति मनसा दातव्यम् । इदानीं एतावत्पर्यन्तम्, अधिकं दानं न ददामि इति बाधया दातव्यम् । कुर्वन् कार्यम् अभिनन्द्य दानं दातव्यम्। यदि दानं करोति चेत् तर्हि एवं भावयतु इति वदन्ति। 'सत्यं वद, धर्म चर, स्वाध्यात् मा प्रमद:' सत्यं वदतु धर्म आचरतु, विद्यार्जनं, बोधनं मा विस्मरतु। तदा परिपूर्णम् आगच्छति। तदैव मोक्षसन्यासं भवितुमर्हन्ति।

तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविध: स्मृत: ।
ब्रह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिता: पुरा ।।

तत्, सत् इति त्रीणि नामानि विधानि सच्चिदानन्द घन परब्रह्मं निर्देशतानि । स: परमात्मात: सृष्टि आद्यां ब्रह्मणा: वेदा:, यज्ञा: सम्भवन्ति स्म। अनन्तसत्यं स्थितं तं नाम ब्रह्म। तदेव तत्सत् तत् इत्युक्ते तत् इदं सृष्टिं बहिरस्ति। सत् सत्यस्वरूपम्। इत्युक्ते भौतिकरूपेण स्थित्वा नयनम्, अदृश्यम्। ब्रह्मशक्ति द्वयो: पदं। स: परमपवित्र शब्द: अद्भुत दैवचिह्नं इति भावयन्ति। पुरुषोत्तं प्रति भावयति चेत्? तत् सत् इति व्यवहियन्ते।

उपयुक्तग्रन्थसूची

1. भगवद्गीता- तत्त्वविवेचनी- गीताप्रेस, गोरखपुर-2020
2. तैत्तरीयोपनिपत्त- श्रीरामकृष्णमठम, मद्रास् - 1986
3. श्रीमद्भगवद्गीता-श्रीशङ्कर विद्यापीठ ट्रष्ट, भाग्यनगरम् - 2012